
REVIEWS

A. P. Travleyev¹

Corresponding member
of NAS Ukraine,
Dr. Sci. (Biol.), Professor
Dr. Sci. (Biol.), Professor

N. A. Bilova²

---

¹*O. Honchar Dnipropetrovsk National University,
Dnipropetrovsk, Ukraine,
e-mail: bnaitap@i.ua*
²*Academy of Customs Service of Ukraine,
Dnipropetrovsk, Ukraine,
e-mail: bnaitap@i.ua*

**A priceless encyclopedical helper for geographer,
ecologist, geobotanist and natural scientist of broad occupational profile**
Rudenko V. P. Geography of nature-resource potential of Ukraine /
V. P. Rudenko. – In three parts: textbook. – Chernivtsi :
Chernivtsi National University, 2010. – 552 p.

Abstract. It is known that after the works of the founder of the constructive geography the academician I. P. Gerasimov (1966) “Constructive geography: the goals, the methods, the results” and his work “Constructive geography as a science of purposeful reorganization and management of environment” (1972) the first fundamental monograph by professor V. P. Rudenko was published. The author develops the former views of classics of geographical science, but on the new modern level he develops the new science “Geography of nature-resource potential of Ukraine”, which satisfies modern world methodological, educational and scientific and theoretical and industrial requirements. The book consists of three parts.

The part 1 is devoted to the new science “Theoretical and methodological basis of geography of nature-resource potential”, where the conception of this new complex geographical science is expounded. The part 2 is “Territorial differentiation of nature-resource potential of Ukraine”. It is a unique section that is extremely necessary for the most scientists and practical specialists who set a task of fundamental research of the problems, exposed in the monograph of the professor V. P. Rudenko. Here the example of differential approach to the nature-resource potential of Ukrainian regions and the Autonomous Republic of Crimea is given. The nature-resource potential in 274 physico-geographical regions, component structure of NRP, territorial diversity, economic productivity (density) of NRP, territorial productivity of NRP in the regions of Ukraine are presented. Part 3 is devoted to cartographical assessment of nature-resource potential of Ukraine. 10 detailed cartographical models, total NRP are given. They are characterized with the significant territorial distinctions in separate administrative districts. The regions are differentiate by total indicators in 41 times. By minerals – more than in 1120 times (Dnipropetrovsk region, Kryvyi Rih). The materials are illustrated by 23 schematic maps and their descriptions.

The present monograph-textbook is a piece of pedagogical mastery. The work is characterized with high exactness, a big quantity of scientific literature, using of modern statistical methods and suggestion of a system of natural-resource analysis of the potential of Ukraine. The work is full of scientific sources. It distinguishes with historical-dynamic and spatial principle, considerable use of

---

© A. P. Travleyev, N. A. Bilova, 2013

scientific literature that is useful for researchers and students of higher educational institutions and specialized secondary schools.

Key words: *nature-resource potential, constructive geography, cartographical assessment.*

А. П. Травлев¹ чл.-кор. НАН України,
д-р біол. наук, проф.

Н. А. Белова² д-р біол. наук, проф.

¹*Дніпропетровський національний університет
ім. О. Гончара, г. Дніпропетровськ, Україна,
e-mail: bnaitar@i.ua*

²*Академія таможенної служби України,
г. Дніпропетровськ, Україна,
e-mail: bnaitar@i.ua*

Бесценный энциклопедический помощник географа, эколога, геоботаника и естествоиспытателя широкого профессионального профиля

Руденко В. П. География природно-ресурсного потенциала Украины /

В. П. Руденко. – В 3-х част.: учеб. – Черновцы :

Черновицкий нац. ун-т, 2010. – 552 с.

Известно, что после работ основателя конструктивной географии ак. И. П. Герасимова (1966) «Конструктивная география: цель, методы, результаты» и работы этого же автора «Конструктивная география как наука о целенаправленном преобразовании и управлении окружающей средой» (1972) вышла в свет первая фундаментальная монография проф. В. П. Руденки, который развивает прежние взгляды классиков географической науки, но идет дальше и на новом витке, на новом современном уровне создает новую науку «География природно-ресурсного потенциала Украины», которая отвечает современным мировым методологическим, методическим, учебно-научным и теоретико-производственным требованиям.

Представленная работа характеризуется высокой точностью, большим количеством научной литературы, использованием современных статистических методов, предложением целой системы природно-ресурсного анализа потенциала Украины. Работа насыщена научными источниками, отличается исторически динамичным и пространственным принципом, значительным использованием научной литературы, что крайне необходимо исследователям и студентам высших и средних специальных учебных заведений.

Ключевые слова: *природно-ресурсный потенциал, конструктивная география, картографическая оценка.*

А. П. Травлєв¹ чл.-кор. НАН України,
д-р біол. наук, проф.

Н. А. Білова² д-р біол. наук, проф.

¹*Дніпропетровський національний університет
ім. О. Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна,
e-mail: bnaitar@i.ua*

²*Академія митної служби України,
м. Дніпропетровськ, Україна,
e-mail: bnaitar@i.ua*

Безцінний енциклопедичний помічник географа, еколога, геоботаника та природознавця широкого фахового профілю

Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України / В. П. Руденко. –

У 3-х част.: підручн. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 552 с.

(Гриф надано Міносвіти і науки України: лист № 1/11 – 3582 від 29.04.2010 р.)

Відомо, що після робіт засновника конструктивної географії ак. І. П. Герасимова (1966) «Конструктивна географія: цель, методи, результати» та робота цього ж автора

«Конструктивная география как наука о целенаправленном преобразовании и управлении окружающей средой» (1972) вийшла в світ перша фундаментальна монографія проф. В. П. Руденка, який розвиває попередні погляди класиків географічної науки, але іде далі і на новому витку, на новому сучасному рівні створює нову науку «Географія природно-ресурсного потенціалу України», яка відповідає сучасним світовим методологічним, методичним, учбово-науковим та теоретико-виробничим вимогам.

Представлена робота характеризується високою точністю, значною кількістю наукової літератури, використанням сучасних статистичних методів, запропонуванням цілої системи природно-ресурсного аналізу потенціалу України. Робота насичена науковими джерелами, відрізняється історично-динамічним та просторовим принципом, значним використанням наукової літератури, що вкрай необхідно дослідникам та студентам вищих і середніх спеціальних учбових закладів.

Ключові слова: *природно-ресурсний потенціал, конструктивна географія, картографічна оцінка.*

В енциклопедичному учбово-науковому виданні викладені і узагальнені результати багатолітніх досліджень автора і його наукової школи з проблем підготовки висококваліфікованих спеціалістів – економіко-географів, менеджерів-природо-охоронців, екологів.

Відомо, що після робіт засновника конструктивної географії ак. І. П. Герасимова (1966) «Конструктивная география: цель, методы, результаты» та роботи цього ж автора «Конструктивная география как наука о целенаправленном преобразовании и управлении окружающей средой» (1972) вийшла в світ перша фундаментальна монографія проф. В. П. Руденка, який розвиває попередні погляди класиків географічної науки, але іде далі і на новому витку, на новому сучасному рівні створює нову науку «Географія природно-ресурсного потенціалу України», яка відповідає сучасним світовим методологічним, методичним, учбово-науковим та теоретико-виробничим вимогам.

Підручник-монографія – це твір, який є зручним фундаментом навчання та виховання фахівця такого профілю, де слугують комплексні дослідження галузевої та територіальної диференціації і інтеграції, структури, динаміки, рівнів організації природно – суспільних комплексів і систем, процесів взаємодії людини і суспільства з природою. Автор перш за все пропонує читачу програму професійних завдань у галузі природно-охоронної діяльності, яка надає чіткість та системність викладання наукових та учбових матеріалів. Книжка складається з трьох частин.

Частина 1 присвячена новій науці – «Теоретико-методологічні основи географії природно-ресурсного потенціалу», де також викладається концепція цієї нової комплексної географічної науки.

Відомо, що географія – галузь знань, наука, яка досліджує комплекс тісно пов'язаних між собою наук, які охоплюють фізичні та економічні проблеми географії. Розрізняють також приватні географічні науки: географія рослин, географія тварин, географія ґрунтів, географія природних ресурсів, географія промисловості, географія сільського населення, географія сільського господарства, географія транспорту тощо. Цей перелік можна продовжити. Ми зупинимо свою увагу на «Географії природно-ресурсного потенціалу України» як на фундаментальній науці, яка включає найбільш вживані значення поняття «потенціал». «Географія природно-ресурсного потенціалу» викладається як комплексна наука, її зміст і предмет дослідження, стан досліджень та оцінка. Автор у вдалій і чіткій схемі надає можливість читачу розібратися в найбільш вживаних значеннях поняття «потенціал», розкриває місце природно-ресурсного потенціалу території у структурі взаємозв'язків природних та суспільних продуктивних сил суспільного способу виробництва. Для системного цілісного бачення соціально-економічних явищ і процесів надається система координат наукового пізнання:

гносеологічна координата, онтологічна координата, логічна координата. Значний інтерес викликає розділ «Розвиток методологічних основ географії природно-ресурсного потенціалу у вітчизняній та зарубіжній літературі з ресурсознавства». Особливо підкреслюється роль В. І. Вернадського в 20-ті роки ХХ сторіччя, який заклав основи конструктивних географічних досліджень. Працюючи президентом Української академії наук та головою Комісії по вивченню продуктивних сил України В. І. Вернадський сформулював сутність раціонального природоко-ристування. Графічно ці ідеї показані на рис. 2.1, де природні продуктивні сили показані у взаємодії між суспільством і природою. Рис. 2.2 та рис. 2.3 віддзеркалюють напрямки, види і форми конструктивно-географічного дослідження природних продуктивних сил та структурно-конструктивної географії як міждисциплінарної науки. Добре, що в роботі відмічається активність класиків ґрунтознавчої та лісової наук (ак. О. Н. Соколовського та ак. П. С. Погребняка, проф. Г. Г. Махіва, проф. Н. Б. Вернандер, А. В. Огієвського, В. Г. Бондарчука, М. І. Дмитрієва, ак. Г. М. Висоцького, проф. Л. С. Берга, проф. В. В. Докучаєва, Б. Л. Личкова та ін.). Далі дається аналіз стану досліджень у Співдружності незалежних держав, оцінка досліджень в зарубіжних країнах.

Дуже доцільно і раціонально, що тут же розкривається зміст інформаційного забезпечення економіко-географічного дослідження природно-ресурсного потенціалу. Приводяться готові принципи і елементи структури економіко-географічних досліджень ПРП (табл. 3.1), а також програмне забезпечення банку даних ПРП, кодовий масив території України (278 областей, Автономна республіка Крим, Степ, Українські Карпати, Гірський Крим). Важливо, що на основі нагромадження інформації можна визначити абсолютну економічну оцінку потенціалу корисних копалин (табл. 3.3), потенціал водних ресурсів (табл. 3.4), потенціал земельних ресурсів (табл. 3.5). Велике значення має приділення уваги масиву (табл. 3.6) матеріалів геоботанічних обстежень природних кормових угідь району, виконаних обласною філією Інституту землеустрою (філія Інституту землеустрою УААН, районний відділ землевпорядкування). Тут досліджуються геоботанічні характеристики природних кормових угідь, назви груп, класів, і типів ґрунтів та їх різновидності. Табл. 3.7 ілюструє загальну економічну оцінку у розрізі агропромислових груп ґрунтів по кадастровому району в цілому. Найбільш важливим масивом являється матеріали, представлені в табл. 3.8 – «Потенціал лісових ресурсів». Розподіл лісів за переважаючими породами і групами віку (державний облік лісів станом на 01.01.2000 р.). Далі викладається масив 23 (табл. 3.9) – «Розвиток і продуктивність бджільництва», масив 24 – «Медовий баланс району»; масив 26 – «Потенціал природних рекреаційних ресурсів».

Значний інтерес викликає інтегральна (табл. 4.2.3) та компонентна оцінка ПРП (природно-ресурсного потенціалу) регіону. Приводиться повна багатогалузева інформація та методологічні підходи до визначення цього важливого показника. Для прикладу зупинимося на ґрунтах України. За даними Інституту ґрунтознавства і агрохімії НААН України середня природна урожайність в Україні становить близько 26 ц/га, що свідчить про суттєві переваги нашої держави порівняно з іншими країнами світу. Виходячи з розрахунків учених Інституту аграрної економіки НААНУ робиться розрахунок ціни на 1 тону зерна та розрахунок стартової ціни на землю в Україні на теперішній час, ціни ріллі в країні і т. д. Беручи до уваги той факт, що оцінка 1 га земель під багаторічними насадженнями є приблизно втричі вищою, а природних кормових угідь, більш ніж в 2 рази нижчою за ціну ріллі, отримуємо нормативну стартову ціну потенціалу всіх сільськогосподарських угідь держави на рівні 159,3 млрд. доларів США. В роботі приводяться розрахунки, визначені регіональні кадастри ціни, обчислені за методом ранжування приведених затрат. В табл. 4.1 надається мінеральний потенціал України всіх областей, водний потенціал, земельний потенціал з схематичними картами, а також земельний,

лісовий, водний, фауністичний, природно-рекреаційний, природно-ресурсний, компонентна структура природно-ресурсних потенціалів України.

Розділ 5.4 «Система методів комплексного економіко-географічного дослідження природно-ресурсного потенціалу». В книзі детально та обґрунтовано викладаються методи економічної оцінки використання ПРП; системно-структурний аналіз ПРП; оцінка охорони та відтворення ПРП рівня забруднення природного середовища регіону; картографічне моделювання ПРП; територіальна щільність мінерального потенціалу України; територіальна щільність природно-рекреаційного потенціалу України, різноманітність ПРП, типологія ПРПА і природно-ресурсні комплекси

В розділі 5.5 «Типологія природно-ресурсних комплексів» відмічається досягнення в лісовій типології Е. В. Алексеева і П. С. Погребняка, а для штучних і природних лісів степової зони – типологія О. Л. Бельгарда, типологічні та біогеоценологічні досягнення ак. В. М. Сукачова. Автор приводить конкретні приклади для розрахунку статистичної вірності і оцінки ефективності природокористування. У наступному розділі «Використання результатів економіко-географічного дослідження ПРП в практиці реалізації природокористування України» наводиться фактично практикум виконання складних розрахунків і використання передових методів до можливості одержання характеристик основних напрямків використання оцінення ПРП території або акваторії в практиці збалансованого природокористування. Весь зміст супроводжується картографічним матеріалом, таблицями, графіками.

Частина 2 «Територіальна диференціація природно-ресурсного потенціалу України». Унікальний розділ, який вкрай потрібний більшості науковців та практичних фахівців, які ставлять перед собою завдання фундаментального дослідження проблем, які викладені в монографії професора В. П. Руденко. Тут наводиться приклад диференціального підходу до природно-ресурсного потенціалу Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської, Полтавської, Сумської, Харківської, Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської, Чернівецької, Миколаївської, Одеської, Херсонської областей та Автономної республіки Крим. Наводиться також природно-ресурсний потенціал у 274 фізико-географічних регіонах, а також компонентна структура ПРП, територіальна різноманітність, економічна продуктивність (щільність) ПРП, територіальна продуктивність ПРП у вказаних районах України.

Частина 3 присвячена картографічній оцінці природно-ресурсного потенціалу України. Приводиться 10 детальних картографічних моделей, сумарний ПРП, який характеризується значними територіальними відмінностями за окремих адміністративних районах. За сумарними показниками ПРП райони відрізняються в 41 раз. По корисним копалинам – в понад 1120 разів (Дніпропетровська область, Кривий Ріг). Матеріали ілюстровані 23 картосхемами та їх описами. В кінці підручника – монографічної фундаментальної праці, надаються рекомендації щодо модулів, предметний покажчик, іменний покажчик, зміст. Після кожного розділу і підрозділу рекомендується наукова література, що полегшує самостійну роботу читача.

Необхідно порекомендувати автору монографічного підручника наступні побажання:

- 1) розширити розділ з лісознавства, ґрунтознавства, картографії, включаючи дистанційні методи;
- 2) приділити більше уваги геоботанічним дослідженням та геоботанічному картографуванню;
- 3) звернути увагу на майже повну відсутність спеціальностей з ґрунтознавства в університетах, про що мріяв і виконав в своїй роботі засновник

генетичного ґрунтознавста В. В. Докучаєв та його вчитель Д. І. Менделєєв. Велику роботу по відновленні ґрунтознавства в університетах країни проводив проф. І. І. Назаренко та декан біологічного факультету Чернівецького університету ім. Юрія Федьковича проф. М. М. Марченко;

4) організувати чергове видання для забезпечення студентів екологів, біологів, географів, ґрунтознавців, економістів, виробників лісового та сільського господарства зразковим підручником і учбовим посібником, який відрізняється своєю комплексністю, методологічним всебічно критичним принципом викладання матеріалу і відкриває новий науковий напрямок в географічній галузі наукових досліджень.

Підсумок. В заключенні необхідно відмітити, що вказані рекомендації автору є лише побажанням на подальшу продуктивну творчу діяльність. Перед нами фундаментальний високо науковий, глибоко практичний науковий твір «Географія природно-ресурсного потенціалу України», який досі не має аналогів. Монографія-підручник являє собою зразок педагогічної майстерності. Робота характеризується високою точністю, значною кількістю наукової літератури, використанням сучасних статистичних методів, запропонуванням цілої системи природно-ресурсного аналізу потенціалу України. Робота насичена науковими джерелами, відрізняється історично-динамічним та просторовим принципом, значним використанням наукової літератури, що вкрай необхідно дослідникам та студентам вищих і середніх спеціальних учбових закладів.